

SEHR, MAROSIM VA UNING JAMIYATDAGI O'RNI

Rahmonova Mahbuba Ravshanovna, Toshkent amaliy fanlar universiteti "O'zbek tili va adabiyoti" kafedrası professori

MAGIC, CEREMONY AND ITS PLACE IN SOCIETY

Rahmonova Mahbuba Ravshanovna, Professor of the Department of "Uzbek Language and Literature" of Tashkent University of Applied Sciences

МАГИЯ, ЦЕРЕМОНИЯ И ИХ МЕСТО В ОБЩЕСТВЕ

Рахмонова Махбуба Равшановна, профессор кафедры "Узбекский язык и литература" Ташкентского университета прикладных наук

Annotatsiya: Ushbu maqolada sehr, marosim va madaniyat nazariyalari kontekstida afsonalarning o'rni tahlil qilinadi. Sehrning jamiyatdagi roli, marosimlarning tuzilishi va ularning ijtimoiy ahamiyati, shuningdek, madaniyatshunoslik va antropologiya fanlarida afsonalarning qanday talqin qilinishi yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: sehr, marosim, madaniyat, afsona, mifologiya, antropologiya, funksionalizm, strukturalizm, psixoanaliz.

Аннотация: В этой статье анализируется роль мифов в контексте теорий магии, ритуалов и культуры. Будет освещена роль магии в обществе, структура ритуалов и их социальное значение, а также то, как интерпретируются мифы в культурологических и антропологических науках.

Ключевые слова: магия, ритуал, культура, миф, мифология, антропология, функционализм, структурализм, психоанализ.

Abstract: This article analyzes the role of myths in the context of theories of magic, ritual and culture. The role of magic in society, the structure of rituals and their social significance are highlighted, as well as how myths are interpreted in the disciplines of cultural studies and anthropology.

Key words: magic, ritual, culture, myth, mythology, anthropology, functionalism, structuralism, psychoanalysis.

KIRISH. Sehr, marosim va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlik uzoq tarixga ega bo'lib, turli nazariyalar orqali izohlangan. Bu tushunchalar ko'pincha afsonalar va mifologik tasavvurlar bilan uyg'unlashgan holda jamiyatlar rivojlanishiga ta'sir ko'rsatgan. Ushbu maqolada sehr, marosim va madaniyat nazariyalari kontekstida afsonalarning o'rni tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Sehr qadimdan inson hayotining ajralmas qismi bo'lib kelgan. Sehrga bo'lgan ishonch turli madaniyatlarda turlicha namoyon bo'lgan bo'lsa-da, u jamiyatlarning diniy va marosimiy amaliyotlari bilan chambarchas bog'liqdir. Sehr tushunchasi ko'pincha quyidagicha izohlanadi:

<https://orcid.org/0009-0006-2422-799X>

e-mail:
rahmonova@gmail.ru

Simvolik sehr – ayrim marosimlarda maxsus ramzlar, belgilar yoki soʻzlar orqali taʼsir oʻtkazish.

Amaliy sehr – muayyan natijaga erishish uchun maxsus usullar qoʻllanadigan sehr turi.

Tabiiy sehr – tabiat hodisalarini tushuntirish yoki boshqarish maqsadida bajariladigan marosimlar.

Sehr qadimdan jamiyatda quyidagi vazifalarni bajargan:

Diniy va maʼnaviy asos – Koʻplab dinlar va mifologiyalarda paygʻambarlar, avliyolar va ruhoniylar sehrga oid bilimlarga ega boʻlgan deb hisoblangan.

Ijtimoiy tartibni saqlash – Sehr koʻpincha axloqiy meʼyorlarni mustahkamlash uchun qoʻllanilgan (masalan, jodugarlik bilan bogʻliq jazolar orqali qoʻrqitish).

Psixologik taʼsir – Sehr odamlarning umid va qoʻrquvlarini boshqarishga yordam bergan. Masalan, xalq tabobati va shifo marosimlari orqali shifokorlik rivojlangan.

Folklor va sanʼat – sehr ertaklar, dostonlar va folklorning ajralmas qismiga aylangan (masalan, “Oʻtkan kunlar” romanidagi sehrli obrazlar).

Sehrning afsonalar bilan bogʻliq jihatlari shundaki, koʻplab mifologik qahramonlar yoki diniy shaxslar sehrli kuchlarga ega sifatida tasvirlanadi. Masalan, qadimgi Misr mifologiyasida sehr xudolar tomonidan insonlarga berilgan bilim sifatida qaralgan boʻlsa, Yevropa xalqlari ertaklarida sehrgarlar va jodugarlar muhim rol oʻynaydi.

Sehr, marosim va madaniyat bir-biri bilan uzviy bogʻliq boʻlib, ularning oʻzaro aloqasi qadimgi davrlardan buyon jamiyat hayotining muhim qismi boʻlib kelgan. Bu bogʻliqlik turli falsafiy va antropologik nazariyalar orqali izohlangan.

1. Mifologik va diniy nuqtayi nazar

Qadimgi jamiyatlarda marosimlar va sehr orqali insonlar tabiat hodisalarini tushuntirishga harakat qilishgan.

Afsonalar marosimlarning muqaddasligini asoslash uchun yaratilgan. Masalan, koʻplab dinlarda ibodat va qurbonlik marosimlari afsonaviy voqealar bilan bogʻlangan.

2. Antropologik nazariyalar

Funksionalizm (Bronislaw Malinovskiy) – sehr va marosimlar jamiyat ichida ijtimoiy barqarorlikni saqlashga xizmat qiladi.

Strukturalizm (Claude Lévi-Strauss) – sehr va marosim inson tafakkurining asosiy naqshlarini aks ettiradi.

Psixozanaliz (Sigmund Freud va Carl Jung) – sehr va mifologik obrazlar insonning ongsiz hissiyotlari va qoʻrquvlarining ramziy ifodasidir.

3. Madaniy rivojlanish va marosimlarning roli

Har bir madaniyatda marosimlar ijtimoiy qoidalarni shakllantirishda muhim rol oʻynaydi.

Sehr va afsonalar orqali qadimiy urf-odatlar avlodlardan avlodga oʻtib, madaniy merosning asosiy qismiga aylanadi.

Marosimlar ijtimoiy tartibni saqlash, odamlarni birlashtirish va ularning eʼtiqodlarini mustahkamlash vositasi sifatida xizmat qiladi. Marosimlarning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Tuzilmalilik – har bir marosim muayyan qoidalar va bosqichlarga ega.

Ramziylik – marosimlar koʻpincha ramzlar orqali maʼno kasb etadi.

Ijtimoiy oʻzaro aloqadorlik – jamoani birlashtirish, hamkorlik va birdamlikni oshirishga xizmat qiladi.

Koʻplab afsonalar aynan marosimlarning kelib chiqishini izohlash yoki ularning ilohiy manbadan kelib chiqqanligini asoslash uchun yaratilgan. Masalan, hinduizmda diniy marosimlar muqaddas matnlar bilan bogʻliq boʻlib, ularning kelib chiqishi afsonalar orqali asoslantiriladi.

Madaniyatshunoslik va antropologiyada afsonalar madaniyatning ajralmas qismi sifatida qaraladi. Turli nazariyalar afsonalarning turlicha rol oʻynashini taʼkidlaydi:

Funksionalistik yondashuv – afsonalar va marosimlar jamiyatning ijtimoiy tuzilishini mustahkamlashga xizmat qiladi (Bronislaw Malinovskiy).

Strukturalistik yondashuv – afsonalar inson tafakkurining asosiy naqshlarini ifodalaydi (Claude Lévi-Strauss).

Psixozanalitik yondashuv – afsonalar inson ruhiyatining ongsiz qatlamlaridan kelib chiqadi (Sigmund Freud va Carl Jung).

Sotsial-konstruktivistik yondashuv – afsonalar va marosimlar ijtimoiy tajriba natijasida shakllanib, jamiyatning qadriyatlarini aks ettiradi.

Sehr va marosimlar qadimiy madaniyatlarning ajralmas qismi boʻlsa-da, ularning

ta'siri bugungi kunda ham saqlanib qolmoqda. Zamonaviy jamiyatlarda quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi:

Diniy marosimlar – cherkov, masjid va ibodatxonalar faoliyatida muhim o'rin tutadi.

Folklor va urf-odatlar – xalq an'analari va bayramlarda sehr va marosim unsurlari ko'rinadi.

Ezoterik va mistik harakatlar – sehrga oid e'tiqodlar va amaliyotlar ko'plab zamonaviy mistik guruhlarda saqlanib qolgan.

Ommaviy madaniyat va kino – sehr va marosimga oid motivlar filmlar, kitoblar va o'yinlarda keng tarqalgan.

XULOSA. Sehr, marosim va madaniyat bir-biriga bog'liq tushunchalar bo'lib, afsonalar bu bog'liqlikni mustahkamlovchi asosiy omillardan biridir. Afsonalar orqali marosimlarning kelib chiqishi tushuntiriladi, sehrning madaniyatdagi o'ri asoslanadi va jamiyatning ijtimoiy tuzilmalari mustahkamlanadi. Shu sababli, afsonalar madaniyat nazariyalarining muhim elementi sifatida

o'rganilishi lozim. Zamonaviy dunyoda ham sehr va marosim tushunchalari turli shakllarda namoyon bo'lib, ular jamiyatning qadriyatlari va e'tiqodlarining ajralmas qismi bo'lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Malinowski, B. (1948). Magic, Science, and Religion and Other Essays. Free Press.
2. Lévi-Strauss, C. (1958). Structural Anthropology. Basic Books.
3. Freud, S. (1913). Totem and Taboo. Routledge.
4. Jung, C.G. (1959). The Archetypes and the Collective Unconscious. Princeton University Press.
5. Eliade, M. (1958). Rites and Symbols of Initiation. Harper & Row.
6. Frazer, J.G. (1890). The Golden Bough. Macmillan.
7. Durkheim, E. (1912). The Elementary Forms of the Religious Life. Allen & Unwin.
8. Turner, V. (1969). The Ritual Process: Structure and Anti-Structure. Aldine.

